

Gezinsvriendelijkheid in Nederland: Een kwalitatief onderzoek naar de factoren die een rol spelen bij gezinsvriendelijkheid in Nederland vanuit de perceptie van ouders

Aniek van Schaik, Msc^{1,2}, Marjet Winsemius³, Mark Weghorst², Yvonne Vanneste, PhD², Ingrid Staal, PhD²

Affiliaties

1. Universiteit Utrecht, Sociology: Contemporary Social Problems, Utrecht, Nederland
2. Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), Utrecht, Nederland
3. Stichting Voor Werkende Ouders, Bussum, Nederland

Trefwoorden: gezinsbeleid, ouderschap, werk-gezin balans, jeugdgezondheidszorg, ouderperspectief

Samenvatting

Inleiding: Opvoeden in de huidige maatschappij brengt nieuwe uitdagingen met zich mee. Toch is er al sinds 2008 geen gezinsbeleid meer in Nederland. Gezinsvriendelijkheid is cruciaal voor het welzijn van zowel gezinnen als de maatschappij als geheel. De vraag is welke factoren ouders als essentieel beschouwen voor gezinsvriendelijkheid in Nederland.

Methode: De open tekstvelden van de jaarlijks landelijk uitgezette digitale vragenlijst 'Staat van het Gezin 2024' zijn kwalitatief geanalyseerd. Resultaten: Ouders (N = 3.026) gaven de gezinsvriendelijkheid in Nederland gemiddeld een 7,1. Zes kernfactoren vanuit ouderperspectief werden geïdentificeerd: combineren werk en gezin, publieke ruimte, maatschappij, financieel, ouderschap en opvoeden, en kindzorg-ondersteunende organisaties.

Beschouwing: Het gebruik van het ouderperspectief uit deze studie kan een eerste stap zijn in de richting van te formuleren gezinsbeleid. Voor jeugdgezondheidszorg (JGZ) professionals biedt dit onderzoek aanknopingspunten om door te gaan met het ondersteunen van ouders en hun normaliserende aanpak.

Auteursgegevens

Correspondentie adres:

Aniek van Schaik: aniek_van_schaik@hotmail.com

Abstract

Introduction: Parenting in today's society presents new challenges. However, there has been no family policy in the Netherlands since 2008. Family-friendliness is crucial for the well-being of both families and society as a whole. The question is: what factors do parents consider essential for family-friendliness in the Netherlands?

Method: The open text fields of the annually distributed national digital survey '*Staat van het Gezin 2024*' were qualitatively analyzed.

Results: Parents (N = 3,026) rated family-friendliness in the Netherlands an average of 7.1. Six key factors from the parental perspective were identified: balancing work and family, public spaces, society, finances, parenting and upbringing, and child-care-supporting organizations.

Discussion: Using the parental perspective from this study can be a first step toward formulating family policy. For youth health care (JGZ) professionals, this research provides points of reference to continue supporting parents and their normalizing approach.

Keywords: family policy, parenting, work-family balance, youth health care, parental perspective

Inleiding

Opvoeden is van alle tijden. Het wordt vaak omschreven als mooiste, maar ook meest uitdagende en complexe taak die ouders hebben¹. De samenleving is voortdurend in ontwikkeling, wat invloed heeft op de manier waarop opvoeding plaatsvindt. Diverse sociale en culturele ontwikkelingen brengen kansen met zich mee, maar zorgen ook voor onzekerheden.

Het moderne gezin verschilt sterk van het gezin van vijftig jaar geleden. Mensen trouwen later of kiezen ervoor om niet te trouwen, krijgen later en minder kinderen, en er zijn nu diverse gezinsvormen zoals eenoudergezinnen, samengestelde gezinnen en gezinnen met partners van hetzelfde geslacht^{2, 3}. Daarnaast heeft de stijgende arbeidsdeelname onder vrouwen geleid tot een meer gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk binnen gezinnen⁴. Dit maakt dat er een grotere diversiteit aan gezinsstructuren en nieuwe uitdagingen in de opvoeding zijn ontstaan. Tegelijkertijd is er een toename in het gebruik van formele kinderopvang, wat naast de veranderingen in gezinsstructuren en arbeidsdeelname van vrouwen, mede voortkomt uit de individualisering van de samenleving⁵. Gezinnen worden aangemoedigd om zelfredzaam te zijn, met als resultaat dat de druk op gezinnen is verhoogd⁶. Recent onderzoek toont aan dat meer dan veertig procent van de ouders zich zorgen maakt over hun gezinssituatie, en dat meer dan tien procent kampt met problemen op minstens drie verschillende gebieden⁷. Dat ouders een disbalans ervaren blijkt ook uit de jaarlijkse peiling onder ouders naar de draagkracht en draaglast in het ouderschap⁸. In dit kader speelt de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) een essentiële rol in het ondersteunen van ouders⁹. Desondanks lijkt de noodzaak aan ondersteuning en de waarde van gezinnen in het Nederlandse beleid onvoldoende erkend te worden; het laatste gezinsbeleid dateert uit 2008¹⁰. Dit betekent dat er al meer dan 15 jaar geen gezinsbeleid meer is geformuleerd in Nederland.

Een gezinsvriendelijke omgeving waarin ouders zich ondersteund voelen, kan de individuele last van opvoeden verminderen, terwijl het plezier en vertrouwen in het opvoeden toeneemt¹¹. Dit heeft een positieve impact op de ontwikkeling van hun kinderen¹². Investeren in de ontwikkeling van kinderen en ouders als opvoeders, betekent investeren in de gehele maatschappij. Kinderen zijn immers de toekomstige werknemers en ouders. Gezinnen vormen een groot onderdeel van de maatschappij. De manier waarop zij functioneren en keuzes maken raakt dan ook niet alleen henzelf. Bijvoorbeeld, de keuze om wel of geen kinderen te krijgen heeft invloed op het totale geboortecijfer, hetgeen weer bijdraagt aan problemen zoals tekorten op de arbeidsmarkt en economische uitdagingen¹³. Een gezinsvriendelijke omgeving is dus belangrijk voor het welzijn van gezinnen zelf en voor het functioneren van de gehele maatschappij. Het vraagt om het creëren van een gezinsvriendelijke omgeving, gestuurd door gezinsbeleid, waarin het gezin zich ondersteund voelt.

Onderzoek naar gezinsvriendelijkheid heeft zich tot nu toe gericht op de werk-privé balans van ouders en gezinsvriendelijke steden. Zo concludeerde Kelly et al.¹⁴ dat werk-privé conflicten kunnen worden verminderd door structurele veranderingen op de werkplek. Pátkai Bende¹⁵ onderzocht met een literatuurreview initiatieven en strategieën in Europa en Amerika met betrekking tot gezinsvriendelijke steden. Uit deze literatuurreview blijkt dat een gezinsvriendelijke stad zich richt op toegankelijke en veilige publieke ruimtes, betaalbare huisvesting, goede kinderopvang en onderwijs, en beleid dat de balans tussen werk en gezin ondersteunt¹⁵. Op het gebied van overkoepelend beleid is er in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een vergelijkende analyse van gezinsbeleid uitgevoerd in zeven landen rondom Nederland. Dit rapport laat zien dat Nederland relatief weinig investeert in gezinsvriendelijke beleidsmaatregelen in vergelijking met omringende landen¹⁶. Onderzoek naar algehele gezinsvriendelijkheid in Nederland ontbreekt volledig. Wat ook opvalt is dat het in wetenschappelijke literatuur en beleidsstukken ontbreekt aan een definitie van gezinsvriendelijkheid. In dit onderzoek verstaan wij onder gezinsvriendelijkheid het geheel van omstandigheden en voorzieningen die de behoeften en uitdagingen van gezinnen herkennen, erkennen en ondersteunen.

Gezien onderzoek naar algehele gezinsvriendelijkheid in Nederland ontbreekt en er al meer dan 15 jaar geen gezinsbeleid is geformuleerd, was het doel van dit onderzoek om factoren in kaart te brengen die te beginnen vanuit het perspectief van ouders belangrijk zijn voor gezinsvriendelijkheid in Nederland. De centrale onderzoeksvraag luidde: 'Hoe ervaren ouders in Nederland de gezinsvriendelijkheid en welke factoren zijn daarbij voor hen van belang?'

Methode

Dit kwalitatieve onderzoek was een deel van een grotere mixed methods studie 'Staat van het Gezin 2024'. De vragenlijst 'Staat van het Gezin' is een jaarlijkse peiling, die werd uitgevoerd door Voor Werkende Ouders in samenwerking met het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), de Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang en het magazine WIJ. De gebruikte vragenlijst kon digitaal worden ingevuld tussen 6 februari en 15 maart 2024 via het NCJ-platform. De oproep voor het invullen van de vragenlijst werd via sociale media en via het netwerk van de betrokken organisaties verspreid. In de vragenlijst gaven respondenten toestemming voor gebruik van hun antwoorden door 'Ik ga akkoord' aan te vinken. Hierbij zat een link naar meer informatie over het onderzoek. Het onderzoeksvoorstel werd voorgelegd aan en goedgekeurd door de ethische commissie van de Universiteit Utrecht, FETC-nummer 24-1003.

De vragenlijst bestond uit 37 vragen, waarvan acht open vragen. Onderwerpen die onder andere in de vragenlijst aan bod kwamen zijn uitdagingen voor gezinnen, informele steun, politiek en voorzieningen.

De vragenlijst bevatte diverse antwoordcategorieën. Enkele vragen gebruikten een numerieke schaal, van 1-10 of 1-100, zoals: 'Hoe solidair is onze maatschappij?'. Een aantal vragen waren stellingen waarbij de respondent kon aangeven of zij het wel of niet eens waren met de stelling, bijvoorbeeld: 'Er moet meer aandacht zijn voor het ouderschap'. Verder waren er vragen waarbij meerdere antwoorden mogelijk waren. Een voorbeeld: 'Welke voorzieningen mis je of kunnen beter?'. En enkele vragen vroegen om het rangschikken van antwoorden, zoals: 'Naar wie ga jij als je hulp nodig hebt?'. Bij de open vragen werden respondenten uitgenodigd om nadere toelichting te geven op de gesloten vragen.

Om inzicht te kunnen geven in de onderzoekspopulatie van deze studie werden vragen over achtergrondkenmerken van de respondenten meegenomen. De volgende drie achtergrondkenmerken werden gevraagd: geslacht, hoogst genoten opleiding en in welke provincie woonachtig. Daarnaast werd de vraag 'Hoe gezinsvriendelijk is Nederland?', waarbij respondenten antwoord konden geven op een schaal van 1-10, gebruikt om onze onderzoeksvraag 'Hoe ervaren ouders in Nederland de mate van gezinsvriendelijkheid' te beantwoorden. Met de antwoorden op alle open vragen werd inzicht verkregen in de factoren die voor ouders van belang zijn voor gezinsvriendelijkheid.

Data-analyse

Beschrijvende statistiek werd gebruikt voor de kwantitatieve data van de vraag 'Hoe gezinsvriendelijk is Nederland?' en de achtergrondkenmerken. De open vragen, die door veel ouders uitgebreid werden ingevuld, leverden 400 pagina's tekst op voor de kwalitatieve data-analyse. Alle door de ouders ingevulde tekst bij de open vragen werd verzameld in een Microsoft Word bestand. Deze zijn vervolgens gecodeerd en thematisch geanalyseerd met behulp van Atlas TI in een beveiligde DRE-omgeving. Het analysewerk werd uitgevoerd door twee onderzoekers: een eerste analyse werd door één onderzoeker uitgevoerd en gevolgd door een tweede analyse in samenwerking met een andere onderzoeker, totdat consensus werd bereikt. Het codeerproces verliep in drie fasen: open, axiaal en selectief coderen. Voor de rapportage van dit onderzoek is gebruikgemaakt van de richtlijnen van de Standards for Reporting Qualitative Research (SRQR)¹⁷.

Bevindingen

De vragenlijst 'Staat van het Gezin' van 2024 is door 3026 ouders ingevuld. Het grootste gedeelte van de respondenten is vrouw en HBO opgeleid. De vragenlijst is door respondenten uit alle provincies ingevuld, waarbij de meeste respondenten uit de provincie Noord-Brabant (47,5 procent) kwamen. Tabel 1 laat alle beschikbare demografische gegevens van de respondenten zien.

Tabel 1. Demografische informatie respondenten (n=3026)

Categorie	Kenmerk	Aantal (%)
Geslacht	Vrouw	2474 (81,7)
	Man	495 (16,3)
	Neutraal	13 (0,4)
Hoogst genoten opleiding	VMBO-MAVO	59 (1,9)
	HAVO	40 (1,3)
	VWO	27 (0,9)
	MBO	497 (16,4)
	HBO	1359 (44,9)
	WO	1008 (33,3)
Provincie	Drenthe	252 (8,3)
	Flevoland	15 (0,5)
	Friesland	16 (0,5)
	Gelderland	123 (4,1)
	Groningen	22 (0,7)
	Limburg	465 (15,3)
	Noord-Brabant	1437 (47,5)
	Noord-Holland	217 (7,1)
	Overijssel	35 (1,2)
	Utrecht	73 (2,4)
	Zeeland	8 (0,3)
	Zuid-Holland	347 (11,4)

Algehele gezinsvriendelijkheid

Op de vraag ‘Hoe gezinsvriendelijk is Nederland?’ geven de ouders een gemiddelde score van een 7,1. Dit is een verbetering ten opzichte van het jaar ervoor, in 2023 gaven ouders als gemiddelde score een 6,6¹⁸.

Factoren van belang voor gezinsvriendelijkheid

Er zijn zes factoren naar voren gekomen die voor ouders belangrijk zijn voor een gezinsvriendelijk Nederland. De factoren zijn: combineren werk en gezin, publieke ruimte, maatschappij, financieel, ouderschap en opvoeden en kindzorg-ondersteunende organisaties. Deze factoren zijn verder onderverdeeld in subfactoren, zie Tabel 2.

Tabel 2. Overzicht factoren gezinsvriendelijkheid

Combineren werk en gezin	Publieke ruimte	Maatschappij	Financieel	Ouderschap en opvoeding	Kindzorg-ondersteunende organisaties
<i>Ervaringen</i> • Combineren werk en gezin is lastig • Druk om alle ballen hoog te houden • Beide ouders moeten werken • Minder werken om bij kinderen te zijn financieel niet mogelijk	<i>Algemeen</i> • Alles kan beter • Veel goed geregeld maar ruimte voor verbetering • Veel kan beter • Goede voorzieningen • Veel voorzieningen • Veel faciliteiten <i>Leefomgeving</i> • Veel speelmogelijkheden • Veel speeltuinen • Kan beter: meer speelmogelijkheden • Kan beter: meer chillplekken voor jongeren • Kan beter: meer parkeerplaatsen voor gezinnen	<i>Algemeen</i> • Individualistische maatschappij • Steeds minder solidariteit • Weinig begrip voor ouders(chap) • Zorgen over toekomst kinderen • Zorgen invloed sociale media/ mobiele telefoons <i>Veiligheid</i> • Veilig land • Fijn land om in te wonen	<i>Ondersteuning</i> • Goed: financiële ondersteuning • Goed: toeslagen • Goed: kinderopvangtoeslag • Kan beter: financiële ondersteuning • Niet alle inkomensgroepen voelen zich ondersteund <i>Kosten en salaris</i> • Werken loont niet • Alles erg duur • Meer salaris nodig om rond te komen • Niets nodig om rond te komen • Lagere vaste lasten nodig	<i>Beleving van ouderschap</i> • Ouderschap fantastisch maar pittig • Moeten normaliseren dat ouderschap niet perfect is • Te rooskleurig beeld ouderschap • Op sociale media alleen perfecte plaatje opvoeden <i>Aandacht ouderschap</i> • (Aanstaande) ouders beter voorbereiden • Meer aandacht voor ouderschap • Meer aandacht voor opvoeding <i>Hulp</i> • Weet zelf hulp te vinden • Hulp niet nodig of geen moeite met vragen • Drempel voor hulp vragen • Bang voor gevolgen bij hulp vragen • Professionele hulp niet altijd fijn	<i>Algemeen</i> • Alles gaat achteruit • Overal wachtlijsten <i>Kinderopvang</i> • Goed • Kan beter: flexibiliteit • Hoge kosten • Te duur • Lange wachtlijsten • Personeelstekort • Kan beter: gratis of goedkoper <i>Onderwijs</i> • Goed • Kan beter • Lange wachtlijsten • Personeelstekort • Kwaliteit alles achteruit, vooral onderwijs <i>Gezondheidszorg</i> • Goed • Consultatiebureau fijn • Consultatiebureau niet fijn • Kraamzorg goed maar kan beter • Kan beter: jeugdzorg

Combineren werk en gezin

Ouders beschrijven het combineren van werk en gezin als een uitdaging. De druk om alle ballen hoog te houden voelen zij vanuit alle kanten. De mogelijkheid tot parttime werken wordt als fijn ervaren en biedt hierin deels een uitkomst. Tegelijkertijd benoemen ouders dat zij zich genooddaakt voelen om allebei te werken, soms allebei fulltime. Terwijl ouders graag meer tijd door willen brengen met hun kinderen, blijkt dat financieel niet altijd haalbaar. *‘Veel moeten werken om het financieel goed te hebben, maar daardoor opvang nodig hebben die ook weer geld kost in een dure samenleving waarbij ik ook tijd aan mijn kind wil besteden.’* Dit laat zien dat de mogelijkheid tot parttime werken een uitkomst biedt, maar niet voor iedereen een optie is. De verbeterde verlofregelingen, zoals langer zwangerschapsverlof en meer betaald ouderschapsverlof, worden genoemd als belangrijke verbeterpunten. *‘Uitgebreid verlof is een verbetering (maar kan nog beter!)’*. Er wordt bij het verbeteren van verlofregelingen regelmatig verwezen naar omringende landen, met name Scandinavische landen. *‘In Scandinavië merk je dat een goede werk-gezin balans veel meer de norm is en daardoor de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen dus ook veel gelijk is verdeeld. In Nederland wordt het te veel aan werkgevers overgelaten om werknemers de noodzakelijke vrijheid en ruimte te geven en zijn de verlofregelingen, met name voor mannen, zodanig karig dat die vaak wel voltijds moet doorwerken.’* Ouders benoemen dat het daar beter geregeld is.

Publieke ruimte

De publieke ruimte komt vaak naar voren in antwoorden van de ouders. Hieronder verstaan ouders onder andere speeltuinen, wegen en parkeerplaatsen. Over het algemeen zeggen ouders dat alles beter kan. Er is volgens hen veel goed geregeld, maar er is vooral ruimte voor verbetering. *'Het gaat misschien beter, maar eigenlijk hoor je een 10 te hebben'*. Positieve punten zijn veel en goede voorzieningen en veel faciliteiten. Er heerst tevredenheid over de speelmogelijkheden voor kinderen, waarbij wordt aangegeven dat er veel speeltuinen beschikbaar zijn. Tegelijkertijd wordt er ook regelmatig aangegeven dat er behoefte is aan nog meer speelmogelijkheden. *'Meer publieke speeltuinen en ruimte voor kinderen om buiten te spelen en bewegen zou kinderen en ouders de mogelijkheid geven ook meer naar buiten te gaan.'* Daarnaast vinden ouders dat er meer chillplekken voor jongeren moeten komen, waarbij het verband wordt gelegd dat dit zal zorgen voor minder overlast (in speeltuinen). Wat verder volgens ouders nog mist zijn parkeerplaatsen voor gezinnen.

Maatschappij

Nederland wordt door ouders omschreven als een veilig land waar het fijn is om in te wonen. *'Nederland is een veilig land om in te wonen'*. Wel benoemen ouders de individualisering van de maatschappij, vaak in negatieve context. *'We staan samen voor grote uitdagingen (klimaat, milieu, (geo) politieke spanningen), terwijl onze samenleving sterk geïndividualiseerd is'*. Ouders zeggen dit te merken aan dat iedereen vooral aan zichzelf denkt. Hier sluit de ervaren achteruitgang in solidariteit bij aan. Verder zeggen ouders dat zij weinig begrip voor de ouders of het ouderschap in het algemeen voelen. Zowel vanuit werkgevers, werknemers, mensen op straat, als de gehele maatschappij. *'Tijd om te kolven, je kind naar de dokter te brengen, extra ouderschapsverlof, het is allemaal wettelijk bepaald, maar je krijgt wel scheve gezichten.'* Zorgen over de toekomst worden vaak benoemd in verband met kinderen. *'Ik maak me op dit moment veel zorgen over onze toekomst en vooral die van onze kinderen'*. Ook de invloed van sociale media baart ouders zorgen.

Financieel

Sommige ouders vinden de financiële ondersteuning goed, waaronder expliciet toeslagen en kinderopvangtoeslag vaker worden benoemd. Tegelijkertijd benoemen andere ouders dat de financiële ondersteuning beter kan. Meer duidelijkheid omtrent de regelingen en behoefte aan meer financiële compensatie worden hierbij genoemd door ouders. *'Financiële steun is aanwezig, maar het is een doolhof. Het is nooit duidelijk of je wel of geen recht hebt. En zo niet: moet je dubbel en dwars veel terugbetalen.'* Tevens wordt door ouders benoemd dat er een ervaren ongelijkheid is in ondersteuning tussen verschillende inkomensgroepen. Midden- en hogere inkomens voelen zich benadeeld, evenals de tweeverdieners die het gevoel hebben tussen wal en schip te vallen qua financiële regelingen. *'..momenteel komt niet elk gezin voor de meeste regelingen en voorzieningen in aanmerking, dat zou wel zo moeten zijn. Om Nederland gezinsvriendelijker te maken zou elk gezin gebruik moeten kunnen maken van alle voorzieningen en niet alleen lage inkomens en alleenstaanden.'*

Over het algemeen benoemen ouders dat werken niet loont. *'Werken moet beloond worden en meer salaris moet ook beloond worden en niet betekenen dat je gekort wordt op toeslagen'*. Alles is erg duur, waardoor ouders zeggen meer salaris nodig te hebben om rond te komen. Hierin wordt benoemd dat de vaste lasten lager moeten of dat er meer salaris nodig is om deze hogere vaste lasten te betalen. Negativiteit over inflatie door ouders komt meermaals terug in combinatie met dat alles duurder is geworden. Sommige ouders geven aan niets nodig te hebben om rond te komen, zij redden het financieel prima.

Ouderschap en opvoeden

Ouderschap wordt door ouders omschreven als fantastisch en pittig tegelijk. De verwachtingen voorafgaand aan het ouderschap blijken rooskleurig, terwijl dit in de realiteit niet zo blijkt te zijn. Juist voor deze realiteit van ouderschap zou meer aandacht moeten komen volgens ouders: ouderschap is immers niet perfect. *‘We moeten oppassen dat we niet de verwachting creëren dat alles altijd makkelijk te combineren moet zijn. Kiezen voor kinderen betekent automatisch dat je er zorgen en problemen bij krijgt. Dat is part of the deal. En daar moeten we eerlijk in zijn.’* Vooral social media wordt benoemd als een medium dat ervoor zorgt dat ouderschap te rooskleurig lijkt, alleen de leuke kanten worden hier getoond. In aanvulling hierop vinden ouders dat er meer aandacht mag worden besteed aan (aanstaande) ouders en hen beter voorbereiden. Door de rooskleurige beelden kan het namelijk tegenvallen.

Dit hangt samen met het vragen van hulp. Sommige ouders geven aan dat ze zelf hulp weten te vinden en hier geen moeite mee hebben. Ouders zeggen vaak het eerst een beroep te doen op hun eigen informele netwerk, zoals ouders en vrienden. Andere ouders geven aan een drempel te voelen met betrekking tot het vragen van professionele hulp. Hierbij wordt angst voor de mogelijke gevolgen die dit met zich meebrengt benoemd, waarbij zij bijvoorbeeld aangeven bang te zijn dat hun kind bij hen wordt weggehaald na het vragen van professionele hulp. Naast het perfecte plaatje van opvoeden dat naar voren komt in de ervaring van ouders, *‘Ouderschap wordt onderschat, alles wordt super rooskleurig gebracht door iedereen terwijl het echt pittig kan zijn. Alsof er niet over gesproken mag worden,’* gaat hulp vragen soms gepaard met schaamte.

Kindzorg-ondersteunende instanties

De kindzorg-ondersteunende instanties die genoemd worden door ouders zijn het onderwijs, kinderopvang, kinderdagverblijf en alle instanties binnen de zorg, waaronder jeugdgezondheidszorg. Alles gaat volgens hen achteruit en instanties kennen lange wachtlijsten. De kinderopvang wordt echter vooralsnog vaak als ‘goed’ omschreven, al is er ruimte voor verbetering, vooral wat betreft flexibiliteit. Ouders zouden graag willen zien dat de kinderopvang flexibeler is qua uren, zodat dit ook beter aan te passen is aan hun werkuren. Deze behoefte aan flexibiliteit in uren wordt ook door ouders benoemd in verband met het onderwijs: *‘Het zou mooi zijn als school en opvang tezamen meer aansluiten op werk. Dat bijvoorbeeld kinderen via opvang naar zwembaden en sportclubs kunnen (uiteindelijk betaald door ouders).’* Een regelmatig genoemd kritiekpunt is dat de kinderopvang te duur is en dat ouders goedkopere opvang willen, het liefst gratis: *‘Kinderopvang is kwalitatief prima. Het is alleen veel te duur...’* Ook is er ontevredenheid over de lange wachtlijsten, waarbij als oorzaak personeelstekorten worden benoemd. Onderwijs wordt tevens als ‘goed’ omschreven, maar ook hier is er ruimte voor verbetering. Evenals de kinderopvang worden hier lange wachtlijsten ervaren bij de school naar voorkeur, met als mogelijke oorzaak lerarentekorten. Vooral het onderwijs is volgens de ouders hard achteruitgegaan in kwaliteit. *‘Echter dreigt de kwaliteit van kinderopvang, jeugdzorg en onderwijs ten onder te gaan door personeelstekorten.’*

De gezondheidszorg wordt over het algemeen als positief ervaren. Over de consultatiebureaus zijn er wisselende opvattingen. Ouders waarderen het consultatiebureau als plek waar zij met vragen terecht kunnen, maar de ondersteuning wordt niet altijd als fijn ervaren. *‘Het consultatiebureau mag wat minder oordelend en betuttelend, maar an sich is het een goed instituut.’* De kraamzorg wordt benoemd als uniek in Nederland. Over het algemeen zijn de ervaringen positief, maar ook hier wordt ruimte voor verbetering gezien. De jeugdzorg kan volgens ouders ook beter.

Beschouwing

Het doel van dit onderzoek was om factoren in kaart te brengen die vanuit het perspectief van ouders belangrijk zijn voor gezinsvriendelijkheid in Nederland. De centrale onderzoeksvraag was: ‘Hoe ervaren ouders in Nederland de gezinsvriendelijkheid en welke factoren zijn daarbij voor hen van belang?’

Ouders geven de mate van gezinsvriendelijkheid in Nederland gemiddeld een score van 7,1. Dat is een ruim voldoende, maar laat ook ruimte voor verbetering zien. Hoewel het cijfer voor gezinsvriendelijkheid in 2024 ten opzichte van 2023 is gestegen van een 6,6 naar een 7,1, betekent dit niet dat de situatie voor gezinnen is verbeterd¹⁸. In de bevindingen van de kwalitatieve data-analyse komt de behoefte aan verbetering vanuit ouders veelvuldig naar voren. Factoren die voor ouders een rol spelen bij gezinsvriendelijkheid zijn: combineren van werk en gezin, publieke ruimte, maatschappij, financieel, ouderschap en opvoeding, en kind-zorg ondersteunende organisaties. Deze voor ouders belangrijke factoren zien we ook in de literatuur terug. Zowel de literatuur als de kwalitatieve data-analyse laten zien dat de factoren zowel op micro, meso als macroniveau zijn. De eerste factor, combineren van werk en gezin, speelt zich af op microniveau. Ouders ervaren uitdagingen bij het balanceren van werk- en gezin. Hoewel flexibele werkregelingen en verlofopties beschikbaar zijn, worden deze als onvoldoende beschouwd om de werk-gezin balans effectief te ondersteunen. Dit komt overeen met de literatuur, waarin naar voren komt dat ouders streven naar een gelijkere verdeling van zorg en werk, maar veel ouders nog een disbalans ervaren tussen werk en privé. Dit geldt vooral voor voltijd werkende moeders. Chung en van der Lippe¹⁹ concludeerden dat flexibel werken kan helpen bij een betere balans tussen werk en privéleven, maar de impact verschilt tussen mannen en vrouwen.

De tweede factor, de gezinsvriendelijke inrichting van de publieke ruimte, bevindt zich op mesoniveau. De gezinsvriendelijke inrichting van de publieke ruimte, zoals speeltuinen en groene ruimtes, wordt gewaardeerd, maar er is behoefte aan verdere verbeteringen om deze toegankelijker en beter afgestemd op de behoeften van gezinnen te maken. Daarbij was de verwachting dat een buurt met gezinsvriendelijke fysieke en sociale kenmerken, zoals veilige speelplekken, groene ruimtes, sociale cohesie in de buurt, goede voorzieningen en economische kansen, zal zorgen voor een hogere perceptie van algehele gezinsvriendelijkheid¹⁵. Veel fysieke kenmerken zijn in de bevindingen door ouders genoemd als voor verbetering vatbaar, de sociale kenmerken echter niet.

Sociale kenmerken worden door ouders wel genoemd op het niveau van de samenleving, dit speelt zich af op macroniveau. Een gevoel van toenemende individualisering en een gebrek aan maatschappelijke steun dragen bij aan een negatieve perceptie van gezinsvriendelijkheid. Ouders ervaren een tekort aan solidariteit en steun vanuit de bredere samenleving. Luijk²⁰ ziet ook het verband tussen het individualisme en opvoeden. Het individualistische komt naar voren in het idee dat je alles zelf moet oplossen. Beugelsdijk²¹ noemt Nederland zelfs een van de meest individualistische landen ter wereld.

Hoewel er financiële ondersteuning is, zoals kinderbijslag en kindgebonden budgetten, ervaren veel ouders de regelingen als slecht toegankelijk en ontoereikend, wat bijdraagt aan financiële druk binnen gezinnen. Vossenberget al.¹⁶ gaven al aan dat Nederland relatief weinig investeert in gezinsvriendelijke beleidsmaatregelen in vergelijking met andere westerse landen. Anderzijds laat onderzoek zien dat er sprake is van ongebruikte sociale voorzieningen, mede door angst voor terugvorderingen, een slechte relatie met de overheid en schaamte^{22,23}. Financiële ondersteuning die zowel toereikend als toegankelijk is, is daarom van belang. Dit speelt op zowel meso- als macroniveau.

Ouderschap en opvoeding is een factor op microniveau. Ouders vinden de verwachtingen rondom ouderschap vaak te rooskleurig vergeleken met de realiteit. Er is behoefte aan realistische voorlichting en ondersteuning om ouders te helpen bij de uitdagingen van het ouderschap. Veel ouders zien vaak het perfecte plaatje van ouderschap terug, waardoor schaamte het vragen om hulp in de weg staat. Luijk²⁰ beschrijft ook hoe perfectionisme een grote rol speelt in het huidige opvoeden, waarbij ouders de druk voelen om het heel goed te doen, wat vaak niet tot de beste resultaten leidt voor zowel de ouders als het kind. Normaliseren van de realiteit van ouderschap en dat hulp vragen hierbij normaal is, is van belang.

De laatste factor bevindt zich op mesoniveau. De beschikbaarheid en kwaliteit van kinderopvang en onderwijs worden als cruciaal gezien, wat in lijn is met de literatuur. De verwachting was dat de kwaliteit, toegankelijkheid en betaalbaarheid van kinderopvang, scholen, kraamzorg en consultatiebureaus een aanzienlijke invloed hebben op de perceptie van gezinsvriendelijkheid^{24, 25, 4}. De bevindingen laten zien dat ouders hierover problemen rapporteren zoals lange wachtlijsten en hoge kosten, wat de toegang tot deze instanties beperkt.

Sterke en zwakke kanten van dit onderzoek

Dit onderzoek belicht, zover wij konden nagaan, voor het eerst de perceptie van algehele gezinsvriendelijkheid in Nederland en welke factoren hierbij van belang zijn vanuit het oogpunt van ouders. Door een kwalitatieve benadering toe te passen, is er een diepgaander begrip van hun ervaringen en behoeftes in kaart gebracht. Door de identificatie van specifieke uitdagingen, zoals de behoefte aan betere verlofregelingen en flexibele werkopties, kunnen de bevindingen van dit onderzoek gebruikt worden voor op te stellen gezinsbeleid.

Het onderzoek kent evenwel een aantal beperkingen. De eerste beperking van de studie is dat de steekproef een oververtegenwoordiging van bepaalde groepen bevat, namelijk vrouwen, HBO-opgeleid en woonachtig in Noord-Brabant. Dit beperkt de generaliseerbaarheid van de bevindingen. Ondanks de niet representatieve steekproef, komen echter veel bevindingen overeen met de literatuur. De tweede beperking is dat er in de vragenlijst weinig vragen over de achtergrondkenmerken van respondenten zijn gesteld. Hierdoor is er beperkt informatie beschikbaar over de respondenten. Voor de volgende 'Staat van het Gezin' vragenlijst zou het waardevol zijn om vragen toe te voegen over de achtergrond van het gezin zelf, zoals de gezinssamenstelling, inkomen van het huishouden en het aantal kinderen. Echter, dat veel ouders de vragenlijst hebben ingevuld is een sterk punt. Het toevoegen van vragen zou ten koste kunnen gaan van de bereidheid om de vragenlijst in te vullen. Een zorgvuldige afweging tussen de hoeveelheid vragen en de tijd die van ouders wordt gevraagd is hierbij van belang. De derde beperking is dat er geen definitie van gezinsvriendelijkheid beschikbaar was. Deze is door de onderzoekers zelf geformuleerd, met behulp van antwoorden van ouders uit de vragenlijst. Het zou waardevol zijn om deze definitie verder te laden in nauwe samenwerking met ouders. Ten slotte is de interpretatie van kwalitatieve data gevoelig voor subjectiviteit en bias, ondanks het coderen en de afstemming tussen meerdere onderzoekers. De kwalitatieve benadering heeft echter veel data opgeleverd, die inzicht hebben gegeven in de ervaringen en behoefte van ouders, wat vaak onderbelicht blijft in kwantitatief onderzoek.

Voor toekomstig onderzoek zou het waardevol zijn om de studie te herhalen met een meer representatieve steekproef, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de in deze studie ondervertegenwoordigde groepen. Dit zou helpen om een breder en meer generaliseerbaar beeld te krijgen van de gezinsvriendelijkheid in Nederland. Daarnaast zou het interessant zijn om ouders te blijven monitoren om te onderzoeken hoe de perceptie van gezinsvriendelijkheid over tijd verandert en hoe het met ouders zelf gaat.

Conclusie

In dit onderzoek is voor het eerst breed gekeken naar gezinsvriendelijkheid in Nederland vanuit het perspectief van ouders. We weten nu welke factoren vanuit ouderlijk perspectief belangrijk zijn bij gezinsvriendelijkheid: combineren werk en gezin, publieke ruimte, maatschappij, financieel, ouderschap en opvoeden en kindzorg-ondersteunende organisaties. Combineren van werk en gezin wordt door deelnemende ouders als negatief ervaren. Bij de rest van de factoren waren er wisselende percepties. Het laatste Nederlandse gezinsbeleid dateert uit 2008. De bevindingen van dit onderzoek bieden een startpunt voor op te stellen gezinsbeleid. Op microniveau vraagt de balans tussen werk en gezin om flexibeler verlof en betere ondersteuning bij ouderschap. Voor JGZ professionals biedt dit onderzoek aanknopingspunten om door te gaan met het ondersteunen van ouders en hun normaliserende aanpak. Op mesoniveau is het wenselijk dat publieke voorzieningen, kinderopvang en onderwijs toegankelijker en betaalbaarder worden. Op macroniveau is toereikende en toegankelijke financiële en maatschappelijke ondersteuning nodig. Het creëren van een gezinsvriendelijke omgeving waarin gezinnen zich ondersteund en gewaardeerd voelen, draagt bij aan het welzijn van zowel de gezinnen als de samenleving als geheel.

Literatuur

1. Bornstein MH. Handbook of Parenting: Volume 3 Being and Becoming a Parent. 1st ed. New York: Psychology Press; 2005.
2. De Graaf A. Gezinnen in beweging. [Internet]. [geraadpleegd op 1 juni 2024].
3. CBS. Hoe oud zijn vrouwen als ze moeder worden? - Nederland in cijfers 2022. [Internet]. <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2022/hoe-oud-zijn-vrouwen-als-ze-moeder-worden/#:~:text=Ruim%20vijftig%20jaar%20geleden%2C%20in,30%2C3%20jaar%20in%202021> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
4. Sociaal en Cultureel Planbureau. Wie zorgt er voor de kinderen? In: Emancipatiemonitor 2020. [Internet]. <https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2020/wie-zorgt-er-voor-de-kinderen/> [geraadpleegd op 1 juni 2024].
5. Sociaal en Cultureel Planbureau. Gaan vrouwen steeds meer werken? In: Emancipatiemonitor 2020. [Internet]. <https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2020/gaan-vrouwen-steeds-meer-werken/> [geraadpleegd op 1 juni 2024].
6. Nederlands Jeugdinstituut. Opgroeien doe je samen. [Internet]. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2022-12/Opgroeien%20doe%20je%20samen.pdf> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
7. Bucx F, Eggink E, De Klerk M. Meer zicht op ouders: Zorgen, problemen en hulpbronnen van ouders van minderjarige kinderen. [Internet]. <https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/1368/SCP-onderzoek-Meer-zicht-op-ouders-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
8. NCJ. Peiling Balansmeter: praat met ouders over balans. [Internet]. <https://www.ncj.nl/inspiratie/peiling-balansmeter-praat-met-ouders-over-balans/> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
9. NCJ. Ouders beoordelen de JGZ en haar vakmanschap met een 8,1: Steun en gelijkwaardigheid centraal. [Internet]. <https://www.ncj.nl/inspiratie/ouders-beoordelen-de-jgz-en-haar-vakmanschap-met-een-8-1-steun-en-gelijkwaardigheid-centraal/> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
10. Parlementaire monitor. Nota - Gezinsbeleid. [Internet]. <https://www.parlementaire-monitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi3ap21ct0z4> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
11. Van der Pas A. A serious case of neglect: the parental perspective of child rearing. Outline for a psychological theory of parenting. Delft: Eburon; 2003.
12. Ince D, Van Yperen T, Valkestijn M, Nederlands Jeugdinstituut. Top tien beschermende factoren. [geraadpleegd op 26 maart 2024].
13. Adema W, Clarke C, Thévenon O. Family Policies and Family Outcomes in OECD Countries. In: Springer, editors. Family policies and family outcomes in OECD countries. [Internet]. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54618-2_9 [geraadpleegd op 26 maart 2024].
14. Kelly EL, Moen P, Oakes JM, Fan W, Okechukwu C, Davis KD, et al. Changing work and work-family conflict: Evidence from the work, family, and health network. *Am Sociol Rev.* 2014 Jun;85(3):485-517.
15. Bende PA. KEY CHARACTERISTICS OF FAMILY-FRIENDLY CITIES: A REVIEW. *Theor Empir Res Urban Manag.* 2023 Feb;18(1):74+. link.gale.com/apps/doc/A738793596/AONE?u=anon~821a453&sid=sitemap&xid=078b38d8. [geraadpleegd op 12 augustus 2024].
16. Vossenbergh S, Willems M, Saram AD, Saltenyte-Robbers M, Makulec A, Saarijärvi J, et al. Gezinsbeleid in omringende landen. In: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Arbeidsverhoudingen, editors. [geraadpleegd op 26 maart 2024].
17. O'Brien BC, Harris IB, Beckman TJ, Reed DA, Cook DA. Standards for Reporting Qualitative Research. *Acad Med.* 2014 Sep;89(9):1245-1251. <https://doi.org/10.1097/acm.0000000000000388>.
18. Voor Werkende Ouders. Staat van het Gezin 2023. [Internet]. <https://www.voorwerkendeouders.nl/wp-content/uploads/2023/05/Staat-van-het-Gezin-2023.pdf> [geraadpleegd op 26 maart 2024].
19. Chung H, Van der Lippe T. Flexible working, work-life balance, and gender equality: Introduction. *Soc Indic Res.* 2020 Apr;151:365-381. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-2025-x>.
20. Luijk M. Onzekerheid en ondersteuning bij alledaagse opvoedproblemen. Waar we staan en wat er nodig is. *Pedagogiek.* 2024 Mar;44(1):68-84. <https://doi.org/10.5117/ped2024.1.007.luijk>.

23. Beugelsdijk S. Nederlandse waarden en normen internationaal vergeleken. In: Sociaal Cultureel Planbureau, editor. [geraadpleegd op 26 maart 2024 Mar 26].
24. Slagman A, Lauritsen D, Visser A, Blom M, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Stelsel en Volksverzekeringen. NIET-GEBRUIK INKOMENS-ONDERSTEUNENDE REGELINGEN SZW EEN SYNTHESESTUDIE. [Internet].<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2023/03/28/synthesestudie-niet-gebruik-inkomensondersteunende-regelingen/synthesestudie-niet-gebruik-inkomensondersteunende-regelingen.pdf>. [geraadpleegd op 26 maart 2024].
25. Simonse O, Knoef M, Van Dillen LF, Van Dijk WW, Van Dijk E. Psychological barriers to take-up of healthcare and child support benefits in the Netherlands. *J Eur Soc Policy*. 2023 Jul;33(3):353–372. <https://doi.org/10.1177/09589287231164343>.
26. Payne SC, Cook AL, Diaz I. Understanding childcare satisfaction and its effect on workplace outcomes: The convenience factor and the mediating role of work-family conflict. *J Occup Organ Psychol*. 2012 Jun;85(2):225–244. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.2011.02026.x>.
27. Bakker W, Karsten L. Balancing paid work, care and leisure in post-separation households. *Acta Sociol*. 2013 Jun;56(2):173–187. <https://doi.org/10.1177/0001699312466178>.

Auteurs bijdragen

Bijdrage	Auteur Initialen
Substantiële bijdragen geleverd aan het concept en ontwerp, of de verwerving van gegevens, of de analyse en interpretatie van gegevens;	AvS, MWi, MWe, YV, IS
Betrokken bij het opstellen van het manuscript of het kritisch herzien ervan op belangrijke intellectuele inhoud;	AvS, MWi, MWe, YV, IS
Definitieve goedkeuring gegeven aan de te publiceren versie.	AvS, MWi, MWe, YV, IS

Dit artikel wordt gepubliceerd onder de licentie Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)